

Paweł Grata¹

Janusz Skodlarski, *Władysław Grabski jako ekonomista (1874–1938)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015, ss. 144

Władysław Grabski to człowiek symbol, jedna z dwóch postaci mających bezsprzecznie największy wpływ na politykę gospodarczą niepodległej Rzeczypospolitej w okresie międzywojennym. Stawiać go należy pod tym względem na równi z twórcą Centralnego Okręgu Przemysłowego Eugeniuszem Kwiatkowskim, a zasługi każdego z nich dla polskiej gospodarki są niepodważalne. Trudno wręcz wyobrazić sobie rozwój gospodarczy Polski w XX w. bez ich aktywności publicznej, której efekty odczuwalne były jeszcze długo po ich odejściu ze służby państwowej. Łączą ich nie tylko wielkie osiągnięcia, ale również fakt, że każdy z nich stał się w swoim czasie obiektem ataków politycznych i krytyki podważającej samą istotę ich działalności, krytyki niebędącej jednak w stanie w dłuższej perspektywie czasu obronić swoich racji.

Ci pozytywistyczni polscy bohaterowie XX w. wciąż pozostają w orbicie zainteresowań naukowych i publicystycznych. Przykładem niech będzie zorganizowana przez Narodowy Bank Polski w maju 2014 r., w 80-lecie reformy skarbowo-walutowej Władysława Grabskiego, i połączona z okolicznościową wystawą konferencja „Władysław Grabski, Bank Polski SA i stabilizacja ekonomiczna kraju” (*Władysław... 2014: II*) czy też rzeszowska sesja „Eugeniusz Kwiatkowski – człowiek, dzieło i jego spuścizna. W 40. rocznicę śmierci Twórcy Centralnego Okręgu Przemysłowego” (*Sztafeta... 2015: 8*) z listopada 2014 r. oraz inne okolicznościowe spotkania naukowe organizowane z reguły z okazji kolejnych okrągłych rocznic wydarzeń związanych z tymi postaciami.

¹ Dr hab. Paweł Grata, prof. UR, Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego, al. Rejtana 16c, 35-959 Rzeszów, e-mail: pgrata@wp.pl

Wciąż również pojawiają się nowe opracowania naukowe dotyczące tych nietuzinkowych postaci. Z ostatnich tylko wymienić można biografię Eugeniusza Kwiatkowskiego autorstwa Andrzeja Romanowskiego z 2014 r. (Romanowski 2014), nowe, zawierające liczne odniesienia do współczesności ujęcie dziejów Centralnego Okręgu Przemysłowego przedstawione przez Mariana Marka Drozdowskiego w roku 2015 (Drozdowski 2015) czy też będącą przedmiotem niniejszej recenzji pracę z tego samego roku mierzącą się z postacią Władysława Grabskiego jako ekonomisty. Autorem książki jest prof. dr hab. Janusz Skodlarski, wybitny historyk gospodarczy, wieloletni kierownik Katedry Historii Myśli Ekonomicznej i Historii Gospodarczej na Wydziale Ekonomiczno-Społecznym Uniwersytetu Łódzkiego, autor licznych prac z zakresu dziejów ekonomii, ale też biografista zajmujący się w swych badaniach ważnymi w polskich dziejach działaczami gospodarczymi, takimi jak na przykład Stanisław Staszic (Skodlarski 2010b) czy Franciszek Stefczyk (Skodlarski 2010a).

Postać Władysława Grabskiego i jego działalność publiczna doczekały się już wielu opracowań naukowych (Drozdowski 2004; Grata 2008; Landau, Tomaszewski 1971; Tomaszewski 1961), jednak – jak słusznie zauważa we wstępie prof. Skodlarski – mniej jest Grabski znany jako uczony. O ile jednak jego osiągnięcia w zakresie socjologii wsi zostały już opisane w dobrze udokumentowanej monografii (Korab 2004), o tyle „bogaty dorobek w dziedzinie ekonomii nie doczekał się dotychczas naukowej publikacji”. Nie sposób się zaś nie zgodzić z tak sformułowaną tezą, gdyż nawet wydana w roku 1990 monografia Wandy Sułkowskiej *Twórcy polskiej myśli ekonomicznej. Władysław Grabski* w większości poświęcona została aktywności publicznej Grabskiego, nie zaś jego dorobkowi w zakresie nauki ekonomii, do którego odnoszą się tylko nieliczne fragmenty tej publikacji (Sułkowska 1990).

Konstrukcja książki realizuje tradycyjne w tym względzie wzory. Rozdział pierwszy ma charakter wstępny i stanowi prezentację drogi życiowej Władysława Grabskiego, kolejne trzy części omawiają główne wątki podejmowane przez Grabskiego w ramach jego zainteresowań naukowych. W rozdziale II Autor analizuje poglądy swego bohatera na kwestie makroekonomiczne, w trzecim – jego podejście do zagadnień polityki ekonomicznej, w czwartym zaś przedstawia poglądy agrarne zawsze tą problematyką zafascynowanego Grabskiego. Całość uzupełniają podsumowanie, wykaz bibliografii oraz indeks osób.

W dobrze skomponowanym rozdziale I Autor prezentuje krótkie i wartościowe kompendium wiedzy o życiu i działalności publicznej

Władysława Grabskiego, zwracając szczególną uwagę na momenty przełomowe tej niebanalnej kariery działacza gospodarczego, polityka i naukowca. Przypominając pierwsze premierostwo swego bohatera, podkreśla dylematy związane z konferencją w Spa w 1920 i kapitulacją, do której zmusiły go wtedy okoliczności i mocarstwa zachodnie. Ukazuje nieudaną próbę stabilizacji waluty podjętą przez Grabskiego w I połowie 1923 r., a następnie omawia fundamentalną dla stabilizacji państwa reformę skarbowo-walutową zainicjowaną w 1924 r. Niezbyt dużo miejsca zajmuje omówienie życia Władysława Grabskiego po jego odejściu z polityki, jednak jest to zupełnie zrozumiałe w kontekście tego, że dużo o tym właśnie okresie pisze w kolejnych rozdziałach.

We fragmencie poświęconym największemu osiągnięciu Władysława Grabskiego w jego służbie publicznej brakuje nieco pogłębionej analizy skarbowej części reformy. Autor słusznie zwraca uwagę na znaczenie stabilizacji budżetu dla powodzenia reformy walutowej, pomija jednak kilka istotnych jej elementów. Wskazuje na znaczenie oszczędności w wydatkach, eksponuje rolę podatku majątkowego, jednak pomija fakt, że był to jedynie doraźny instrument równoważenia budżetu. W wymiarze długofalowym miał być zastąpiony przez inne źródła dochodów, mające stanowić w zamierzeniu Grabskiego trwałe podstawy powodzenia reformy. Obok wyższych podatków bezpośrednich miały być nimi rozbudowane właśnie w latach 1924–1925 przez ówczesnego premiera i ministra skarbu monopole skarbowe. To one po kilku latach miały zastąpić i, jak się okazało, skutecznie zastąpiły podatek majątkowy wśród dochodów skarbowych. Co więcej, te „dzieci Grabskiego”, jak je już wtedy nazywano, stały się tak ważnym źródłem dochodów budżetu, że w okresie kryzysu przynosiły około 40% wpływów skarbowych (Grata 2008: 48–51; Grata 2009a: 43–452).

Kolejne trzy rozdziały stanowią zasadniczą część pracy i prezentują szerokie spektrum poglądów ekonomicznych Władysława Grabskiego. W zdecydowanie najdłuższym rozdziale II Autor skoncentrował się na podejściu do kwestii makroekonomicznych. We wstępie przypomina o znaczeniu, jakie przypisywał Władysław Grabski historii gospodarczej, która zarówno u progu XX w., jak i na początku XXI stulecia słusznie uznawana jest za źródło, z którego czerpie ekonomia. Rozumiał to Grabski, potwierdzają to też, jak zauważa Skodlarski, współcześni ekonomiści z Paulem Samuelsonem i Williamem Nordhausem na czele (Samuelson, Nordhaus 1998: 293). We wprowadzeniu do rozdziału zaprezentowana została również krótka analiza porównawcza poglądów makroekonomicznych braci Władysława oraz Stanisława Grabskich.

W kilku pierwszych podrozdziałach Autor zajął się poglądami swego bohatera na: zagadnienia systemów ekonomicznych, determinanty dochodu narodowego, inwestycji oraz znaczenie czynnika pracy we wzroście gospodarczym. Przedstawia Grabskiego wizję etapów rozwoju gospodarczego, jego stosunek do teorii marksowskiej, ale i ocenę kapitalizmu i jego wad. Zwraca również uwagę na fakt, iż Grabski zgadzał się z poglądami Marksa w sprawie wpływu warunków naturalnych na produkcję. W kontekście analizy podejścia autora reformy skarbowej do problemu determinantów dochodu narodowego profesor Skodlarski podkreśla, iż za podstawę tworzenia dochodu narodowego Grabski uznawał czynnik popytowy, czym zbliżał się wyraźnie do Johna Maynarda Keynesa. Z drugiej strony nie przyjmował tego typu poglądów bezkrytycznie, czego dowodem przekonanie, że nadmierna konsumpcja zachwiała w latach 1924–1925 skutkami stabilizacji waluty w Polsce. Warto docenić przedstawione w tym podrozdziale wartościowe odniesienia poglądów Grabskiego do współczesnych teorii ekonomicznych.

W poświęconym inwestycjom podrozdziale następnym Autor ukazuje Grabskiego jako zwolennika inwestycji infrastrukturalnych (drogi, melioracja, szkoły, mieszkania robotnicze, kanalizacja, porządkowanie przedmieść). Znowu nakazuje to doszukiwać się podobieństw do Keynesa, zwłaszcza w kontekście sprzeciwu Grabskiego wobec inwestycji publicznych w przedsięwzięcia, których nie chce podejmować kapitał prywatny. Równocześnie jako niezwykle istotne traktował on inwestycje w rozbudowę szkolnictwa, zwłaszcza na wsi, co więcej, przygotował nawet własny projekt systemu oświaty ludowej, podkreślał również konieczność szerzenia wiedzy rolniczej.

Analizując poglądy Grabskiego na kwestie pracy, Autor zwraca uwagę na znaczenie tego zagadnienia w jego wizji gospodarki. Cytuje *credo* swego bohatera piszącego, że „bez ciężkiej pracy ogromnej większości społeczeństwa żaden kraj nie był nigdy silny i my nim nigdy nie będziemy. Świadomość tego musi wszędzie przenikać. Ciężka praca jest złym losem, gdy daje marne wyniki i liche wynagrodzenie. Ciężka praca umiejętnie użyta jest podstawą bogactwa ludzi i narodów, a jest ona taka, gdy jest opromieniona rozumem i gdy się dobrze opłaca”. Grabski docenia pracę fizyczną, krytykuje zaś przedstawicieli klas posiadających i inteligencji, którzy nieefektywnie wykorzystują zasoby i posiadane kwalifikacje. Tylko ciężka praca mogła dać według niego efekty, był natomiast przeciwny pożyczkom, które z założenia zwiększają konsumpcję, nie przynosząc trwałych korzyści, czego potwierdzeniem mogą być, zdaniem Skodlarskiego, skutki polityki pożyczkowej ekipy Edwarda Gierka w latach 70. XX w.

W podrozdziale ukazującym poglądy Grabskiego na rolę państwa w gospodarce oraz kwestie budżetowe wyraźnie wyeksponowano krytykę etatyzmu oraz przekonanie o konieczności utrzymywania na niskim poziomie wydatków skarbowych. Interesująco Autor konfrontuje przekonania Grabskiego w sprawie równowagi budżetowej ze współczesnymi zjawiskami ekonomicznymi, nie do końca można się jednak zgodzić z zaprezentowanymi w tej części pracy treściami dotyczącymi kwestii podatkowych w polityce skarbowej Drugiej Rzeczypospolitej. Podatki bezpośrednie nie były bowiem najważniejszym źródłem wpływów fiskalnych państwa, czego najbardziej świadomym ministrem skarbu był prawdopodobnie Władysław Grabski. To on bowiem podjął w 1920 r. nieudaną próbę oparcia dochodów właśnie na daninach bezpośrednich. Porażka w tym względzie przyniosła weryfikację jego poglądów na ten temat w kolejnych latach, wyraźną zwłaszcza w okresie przeprowadzania reformy skarbowo-walutowej (Grata 2009b: 160–168).

Kolejnym omówionym w rozdziale zagadnieniem jest stosunek Grabskiego do sfery pieniężnej. Był on zwolennikiem waluty złotej (precyzyjniej mówiąc, tzw. pozłacanej, opartej na zasadzie *gold exchange standard*), na której nie tylko oparł reformę stabilizacyjną, ale którą również uważał za środek prowadzący do zamożności obywateli i siły państwa (wprowadzony w 1924 r. złoty miał być niepodważalną podstawą systemu). Wydaje się, że opierając się na tych poglądach, nieco na wyrost prof. Skodlarski zalicza swego bohatera do kategorii współczesnych monetarystów, musimy bowiem pamiętać, że poglądy Grabskiego w tym względzie były w latach 20. kanonem w kontekście polityki pieniężnej ówczesnych państw. Na marginesie tego fragmentu monografii warto zauważyć, że znacznie bardziej popularna od zaprezentowanego na s. 53 pejoratywnego określenia „grabarszczyzna” była powszechnie występująca w obiegu publicznym w połowie lat 20. „grabarszczyzna” (Grata 2008: 153).

Najobszerniejszy w całej pracy podrozdział poświęcony został stosunkowi Grabskiego do kwestii cyklów koniunkturalnych oraz związanych z nimi kryzysów ekonomicznych, wnikliwie badanych przez niego przez lata. Janusz Skodlarski zauważa, że wiele tez Grabskiego w tej kwestii do dzisiaj pozostaje aktualnych, zwraca również uwagę, że mimo poparcia tezy o determinującym znaczeniu popytu w inwestycji był on jednak daleki od interwencjonizmu państwowego i znacznie bliżej mu było do Friedricha von Hayeka niż do Keynesa. Nie zgadza się Skodlarski z Grabskiego definicją kryzysu ekonomicznego, z drugiej strony z pewną przesadą przypisuje mu zdolności profetyczne i przewidzenie

wielkiego kryzysu jeszcze w 1927 r. Duża część podrozdziału traktuje o poglądach Grabskiego na przyczyny, przebieg kryzysu rolnego i środki zaradcze służące jego przezwyciężeniu (raczej klasyczne niż keynesi-stowskie). Zaprezentowane zostały w tym miejscu również prowadzone przez rząd polski działania antykryzysowe dedykowane rolnictwu oraz ich skutki.

Z kwestią cyklu koniunkturalnego ściśle wiąże się również przedstawiona w kolejnym podrozdziale problematyka rozwoju gospodarczego i czynników go determinujących. Poglądy Grabskiego były w tym względzie dosyć rygorystyczne i jego zdaniem tylko ciężka praca mogła przynieść oczekiwane efekty. Niezbędnym tego elementem musiała być zmiana świadomości (mentalności) społeczeństwa, która mogłaby zwiększyć poparcie dla wyrzeczeń na rzecz rozwoju. Znamienny jest tutaj kolejny ważny cytat z Grabskiego: „dorównać kulturze materialnej Zachodu, to nakaz dla nas życia i śmierci. Nakaz ten stosuje się zarówno do miast, jak i wsi”.

Ostatni z podrozdziałów omawia stosunek ekonomisty Grabskiego do jego największego „wroga” w służbie publicznej – inflacji. Autor przedstawia poglądy premiera na temat inflacji i hiperinflacji oraz zagrożeń z nimi związanych, ale przede wszystkim wskazuje na znaczenie walki z podstawowym źródłem tych zjawisk, czyli nadmiernymi wydatkami budżetowymi. Zwraca uwagę na rolę efektu psychologicznego w walce z inflacją i przypomina wykorzystywanie tego instrumentu we wstępnym okresie wprowadzania reformy stabilizacyjnej przez rząd Grabskiego. W podsumowaniu rozdziału Janusz Skodlarski w sposób niezwykle trafny charakteryzuje poglądy makroekonomiczne Grabskiego, wskazując równocześnie, że „nie zawsze pokrywały się z założeniami koncepcyjno-teoretycznymi, na co starałem się zwracać uwagę, ale uwzględniały konkretne sytuacje gospodarcze oraz możliwości stosowania środków zaradczych”.

Rozdział III poświęcony został omówieniu poglądów Władysława Grabskiego na politykę ekonomiczną państwa. We wstępnych fragmentach znalazły się podstawowe definicje z polityką ekonomiczną związane, omówienie jej relacji ze znacznie szerszym pojęciem ekonomii społecznej oraz kierunków polityki ekonomicznej w ujęciu Grabskiego, a także jego spojrzenie na kierunki rozwoju gospodarki polskiej. Rozwój ten widział w utrzymywaniu równowagi między rolnictwem i przemysłem, ale uprzemysłowienie uznawał za niezbędną konieczność z punktu widzenia przeludnienia agrarnego. Krytycznie Grabski oceniał polską politykę gospodarczą lat 1918–1936 i jej efekty, z czym nie zgadza się na łamach książki profesor Skodlarski, polemizując wprost ze swym

bohaterem i przedstawiając argumenty przemawiające za bardziej pozytywną oceną zmian ekonomicznych zachodzących w Polsce w okresie międzywojennym.

Polityka finansowa w ujęciu Grabskiego ściśle łączyła się z walutową, a osiągnięcie równowagi budżetowej było warunkiem *sine qua non* stabilnego pieniądza. Przytoczone zostały poglądy premiera i ministra skarbu na kwestie wydatkowania środków skarbowych oraz dróg pozyskiwania dochodów. Niestety, ponownie Autor nie dostrzega znaczenia monopolów skarbowych w polityce fiskalnej Grabskiego. Posiłkuje się bowiem w tym kontekście jego poglądami z roku 1920 (s. 92), które później znacząco się zmieniły i w czasach podejmowania reformy skarbowo-walutowej premier na problematykę tworzenia monopoli skarbowych i ich miejsca w polityce fiskalnej spoglądał już zupełnie inaczej (Grata 2008: 50–51).

Nie budzą tego typu zastrzeżeń kolejne podrozdziały, w których Autor omawia poglądy Grabskiego na politykę przemysłową i inwestycyjną, międzynarodową współpracę gospodarczą oraz tak ważną dlań politykę agrarną. Profesor Skodlarski przedstawia sformułowane przez premiera cele polityki rolnej, związane z nią postulaty, niezbyt pozytywną ocenę zarówno polityki wobec wsi, jak i postawy samych rolników oraz propozycje działań mających uczynić produkcję rolną opłacalną. Warto przywołać w tym miejscu podsumowanie tego podrozdziału, w którym Autor, prywatnie znakomity gawędziarz, w swoim stylu pisze, że „polityka agrarna Profesora Grabskiego przypomina mi dobrego ojca. Traktował on wieś i rolników jak własne dzieci. Kochał ich i cenił, nie szczędził uwag i wskazówek, a jak było trzeba, także ostrych słów krytyki”.

Trudno się zgodzić z tezami zaprezentowanymi przez Autora w podrozdziale poświęconym poglądom Grabskiego na politykę społeczną. Mój fundamentalny sprzeciw budzi zarówno deprecjonowanie przez profesora Skodlarskiego tej sfery aktywności publicznej państwa, jak i niektóre zawarte w tej części pracy treści. Nie da się bowiem obronić twierdzenia, iż „po wielkim kryzysie dokonano zmian na ogół w kierunku zwiększenia uprawnień klasy robotniczej”, gdyż zmian takich wtedy nie wprowadzano, a przywoływane skrócenie czasu pracy w górnictwie trudno uznać za potwierdzenie tej dosyć karkołomnej tezy. Przepisy regulujące urlopy pracownicze zostały w sposób niekorzystny dla pracowników zmienione jeszcze w roku 1933 (DzU 1933: 27/288)² i do

² Niekorzystne dla pracowników zmiany uchylone zostały dopiero dekretem z 29 września 1945 r. o zmianie ustawy o urlopach dla pracowników zatrudnionych w przemyśle i handlu (DzU 1945: 43/238).

końca lat 30. takimi pozostały, ustawa scaleniowa zaś, wprowadzająca ubezpieczenie emerytalne robotników na całym obszarze państwa, to również regulacja z roku 1933, czyli czasów wielkiego kryzysu (DzU 1933: 51/396; Jarosz-Nojszewska 2009).

Ostatni rozdział książki traktuje o poglądach agrarnych Władysława Grabskiego, dla którego wieś i rolnictwo stanowiły jedno z najważniejszych pól zainteresowań, czego potwierdzeniem stały się również liczne publikacje (Grabski 1910; Grabski 1919; Grabski 1929; Grabski 1930; Grabski 1937). Na ich podstawie Autor omawia zasady ustroju agrarnego widziane oczyma Grabskiego oraz jego charakterystykę wsi jako podstawy rozwoju społeczno-gospodarczego. Uwagę szczególną zwraca w tym miejscu na rolę rodziny wiejskiej w rozwoju wsi, stawiając ją przed gospodarstwem rodzinnym w procesie określania podstawy stosunków społecznych na wsi. Ponownie przywołana zostaje krytyczna ocena sformułowana przez Grabskiego zarówno wobec chłopów, jak i ziemian, chociaż wobec tych ostatnich żywił on silną wiarę, że będą w stanie pokierować przemianami na wsi.

W następnym podrozdziale w sposób obszerny przedstawione zostały przemyślenia premiera i profesora Grabskiego na temat struktury agrarnej. Autor omawia kolejno jego poglądy na czynniki przemawiające za umacnianiem sektora chłopskiego w rolnictwie, wpływ zmian stosunków produkcji na strukturę agrarną, jej optymalny, oparty na średnich gospodarstwach włościańskich model, kwestie wynikające z postępu technicznego w rolnictwie oraz jego efekty. Zaznacza, że w dużej mierze były one wprost zależne od struktury agrarnej, a mechanizacja, zdaniem Grabskiego, nie może przynieść niczego dobrego w warunkach przeludnionego rolnictwa.

I właśnie temu zagadnieniu poświęcony został ostatni podrozdział w tej części pracy. Wyartykułowano w nim poglądy Grabskiego na temat źródeł przeludnienia agrarnego, ale i jego sprzeciw wobec radykalnej reformy rolnej. Zgadza się z tymi przekonaniem Autor książki, wskazując na negatywne skutki radykalnej reformy rolnej przeprowadzonej po wojnie przez komunistów w Polsce. Zwraca również uwagę na jeszcze jeden istotny argument w sporze o parcelację. Zdaniem Grabskiego niosła ona ze sobą negatywne skutki dla pracujących w rolnictwie, zabierając pracę robotnikom rolnym. W podsumowaniu rozdziału profesor Skodlarski podkreśla, że poglądy Grabskiego na tematy związane z wsią i rolnictwem stanowiły spójny i logiczny system polityki agrarnej, oparty, co ważne, na solidnych podstawach naukowych.

Podsumowując wnioski nasuwające się w związku z lekturą książki Janusza Skodlarskiego, warto docenić zarówno pomysł na jej napisanie

i zebranie w jednym miejscu poglądów ekonomicznych Władysława Grabskiego, jak i sposób realizacji tego zamierzenia. Praca ma przemyślaną, rzeczową i stosunkowo szczegółową konstrukcję, przyjazną dla czytelnika, który może łatwo odnaleźć interesujące go elementy teorii ekonomicznych Grabskiego. Całość uzupełnia wykaz wykorzystanych źródeł i opracowań istotny z punktu widzenia ewentualnego poszerzania zawartych w książce treści. W podsumowaniu zresztą Autor pisze o wykorzystanej podstawie źródłowej. Ważne jest to, że książkę dobrze się czyta, co w kontekście opracowań z zakresu historii i teorii ekonomii normą nie jest. Przedstawiony przez profesora Skodlarskiego wykład jest jasny, usystematyzowany i klarowny, stanowi wzorcowy wręcz przykład komponowania tego typu publikacji. Mimo drobnych zastrzeżeń wynikających z nieco odmiennego spojrzenia na niektóre omawiane kwestie książkę należy ocenić wysoko. Z pełną odpowiedzialnością można ją rekomendować jako ważną pozycję w katalogu dzieł prezentujących nie tylko dzieje polskiej myśli ekonomicznej, ale i najnowszą historię gospodarczą Polski.

Literatura

- Dekret z 29 września 1945 r. o zmianie ustawy o urlopach dla pracowników zatrudnionych w przemyśle i handlu, DzU 1945, nr 43, poz. 238.
- Drozdowski M.M., 2004, *Władysław Grabski*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, Rzeszów–Warszawa.
- Drozdowski M.M., 2015, *Historia Centralnego Okręgu Przemysłowego. Geneza – budowa – wizja przyszłości – opinie*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowego Instytutu Badawczego w Radomiu, Radom.
- Grabski W., 1910, *Ekonomia rolnicza gospodarstw mniejszych*, Warszawa.
- Grabski W., 1919, *Cele i zasady polityki agrarnej w Polsce*, Warszawa.
- Grabski W., 1929, *Historia wsi w Polsce*, Warszawa.
- Grabski W., 1930, *Kryzysy rolnicze światowe i kryzys w Polsce*, Warszawa.
- Grabski W., 1937, *Mniejsze czy większe gospodarstwa włościańskie przy reformie rolnej*, Warszawa.
- Grata P., 2008, *Miejsce monopoli skarbowych w reformie stabilizacyjnej Władysława Grabskiego (1923–1925)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Grata P., 2009a, *Monopole skarbowe w polityce podatkowej Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Grata P., 2009b, *Polityka podatkowa ministra skarbu Władysława Grabskiego w okresie od grudnia 1919 do listopada 1920 roku*, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej” nr 2.
- Jarosz-Nojszewska A., 2009, *Ustawa scaleniowa 1933. Próba ujednoczenia ubezpieczeń społecznych w II RP [w:] Między zacofaniem a modernizacją. Społeczno-gospodarcze problemy ziem polskich na przełomie wieków*, red. E. Kościak, T. Głowiński, Wydawnictwo Gajt, Wrocław.

- Korab K., 2004, *Władysław Grabski jako socjolog wsi*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa.
- Landau Z., Tomaszewski J., 1971, *Gospodarka Polski międzywojennej 1918–1939*, t. 2: *Od Grabskiego do Piłsudskiego. Okres ożywienia koniunktury 1924–1929*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Romanowski A., 2014, *Eugeniusz Kwiatkowski*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowego Instytutu Badawczego w Radomiu, Radom.
- Samuelson P., Nordhaus W., 1998, *Ekonomia I*, Warszawa.
- Skodlarski J., 2010a, *Franciszek Stefczyk (1861–1924). Pionier spółdzielczości kredytowej w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Skodlarski J., 2010b, *Nowe spojrzenie na poglądy i działalność Stanisława Staszica*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Sztafeta. Eugeniusz Kwiatkowski i Centralny Okręg Przemysłowy a współczesne procesy modernizacyjne na Podkarpaciu*, 2015, red. P. Grata, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Sułkowska W., 1990, *Twórcy polskiej myśli ekonomicznej. Władysław Grabski*, Stowarzyszenie PAX, Kraków.
- Tomaszewski J., 1961, *Stabilizacja waluty w Polsce 1924–1925*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Ustawa z dnia 22 marca 1933 r. w sprawie zmian w ustawie z dnia 16 maja 1922 r. o urlopach dla pracowników zatrudnionych w przemyśle i handlu, DzU 1933, nr 27, poz. 228.
- Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym, DzU 1933, nr 51, poz. 396.
- Władysław Grabski, Bank Polski SA i stabilizacja ekonomiczna kraju*, 2014, „Bankoteka”, wydanie specjalne, Warszawa, s. II.